

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

POSTUMNA KNJIGA MARKA SAMARDŽIJE

Marko Samardžija
KROATISTIČKI PORTRETI I ZA(O)KRETI

Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2019.

Kratko vrijeme poslije smrti akademika Marka Samardžije (19. veljače 2019. godine u Zaprešiću) pojavila se njegova knjiga pod naslovom *Kroatistički portreti i za(o)kreti* (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019). Knjiga, koja obaseže 216 stranica, sadrži 18 najvećim dijelom prethodno objavljenih Samardžijinih priloga, uglavnom u pojedinim zbornicima sa znanstvenih skupova, u obliku pogovora knjigama koje je priređivao ili u časopisima. Ti su prilozi objavljeni između 2000. i 2017. godine. Prethodi im *Predgovor*, a pridodani su im na kraju *Bibliografske bilješke*, *Literatura*, *Kazalo imena* i *Bilješka o autoru*.

Najveći dio knjige posvećen je pojedinim hrvatskim filozofima, leksikografima i/ili jezikoslovcima, i to ne samo onima koji su općepoznati i općepriznati, kao što su Šime Starčević, Ivan Broz, Stjepan Ivšić, Adolf Bratoljub Klaić ili Stjepko Težak, nego i onima koji su (bar kao filolozi) puno manje poznati kao što su Ante Starčević, Baltazar Bogišić,

Jozo Dujmušić, Marijan Stojković, Josip Gopić, Stjepan Pavičić, Stanko Petrov, Antun Šimčik i Krunoslav Krstić. Tim napisima portretističke naravi pridodane su na kraju dvije rasprave posvećene (suvremenom) hrvatskome standardnom jeziku. Prvoj od njih naslov je *Hrvatski jezik u europskim integracijama*, a drugoj *Kroatistika na stranim sveučilištima i visokim učilištima*.

U prilogu pod naslovom *Šime Starčević kao suradnik „Zore dalmatinske”* riječ je o jezikoslovnim nazorima popa Šime Starčevića, jednoga od najvažnijih hrvatskih gramatičara i jednoga od najaktivnijih suradnika Ante Kuzmanića, predvodnika zadarskoga jezično-kulturnog kruga, u kojemu se kao književnojezični koncept zagovarala ikavica i tzv. dalmatinski slovoпись. Pomno pobrajajući sve priloge Šime Starčevića u *Zori dalmatinskoj* (i vjerskopoučne, i književne, i one koji se odnose na društvenu i nacionalnu problematiku) Samardžija se posebno koncentrirala na četiri Starčevićeva jezikoslovna

priloga objavljena u četvrtom godištu toga časopisa, i to 1. *Pravila ilirskog slovikanja*, 2. *Poglavita razlika med vrimenoričim*, 3. *Što je abecedar*. *Ali kuj, al ne merči*. *Povodom izlaska Abecedar za djetcu od Imbre Antolića*, 4. *Knjixevnost*. Posebno se zadržava na posljednjem, najopširnijem, u kojem se Starčević žestoko suprotstavlja rogatom pravopisu zagrebačkome. Protivi se Starčević uvođenju dijakritičkih znakova, jer tvrdi da su to što pemska što poljska slova, nagrđena šiljcima i rašljama. Posebno se protivi rogatom *e* (*ě*) jer ono proturječi stvarnom stanju u kojem takvo što ne postoji, nego postoje samo refleksi jata *i*, *e*, *ie* ili *ije*.

U prilogu pod naslovom *Starčevićev jezični paradoks* u prvom je planu ekavica Ante Starčevića kao svojevrtni „kamen pravi smutnje velike”, što je posebno dolazilo do izražaja u izdavanju pojedinih Starčevićevih djela.

U prilogu *O izboru Baltazara Bogišića općeleksičkih i terminoloških rješenja* u „*Opštem imovinskom zakonu za Knjaževinu Crnu Goru*”, koji je objavljen 1888. na Cetinju, Samardžija, između ostaloga, piše i o tome kako se Baltazar Bogišić u svom radu na spomenutom imovinskom zakonu za Crnu Goru dosta „odmakao od postojećih leksičkih i terminoloških tradicija, i hrvatske i srpske”. Piše također i o okolnostima u kojima je ugledni povjesničar i

profesor slavenskih prava Cavtaćanin Baltazar Bogišić prihvatio poziv knjaza Nikole II. da izradi spomenuti imovinski zakonik.

Opširan prilog, u 12 točaka, pod naslovom *Ivan Broz i „Hrvatski pravopis”*, koji je prethodno objavljen i kao pogovor pretisku 1. izdanja *Brozova Hrvatskoga pravopisa* 2014. godine, posvećen je ponajprije političkim, društvenim, kulturnim i jezikoslovnim prilikama u kojima je bio pripreman i 1892. godine u Zagrebu bio objavljen *Brozov pravopis*.

Prilog pod naslovom *Jozo Dujmušić (1874. – 1942.)* posvećen danas malo poznatome Travničaninu Jozi Dujmušiću. Djelovao je u prvoj polovici 20. stoljeća te bio jedan od rijetkih hrvatskih filologa koji nisu bili sljedbenici Tome Maretića, tj. nisu bili vukovci. Štoviše Dujmušić je bio dosljedan zagovornik hrvatske jezične posebnosti i jedan od najradikalnijih purista u hrvatskoj jezičnoj povijesti. On je tih godina potpisao velik broj novinskih tekstova, uglavnom savjetničke naravi, u kojima je žestoko polemizirao s hrvatskim vukovcima, a objavio je i zapažene gramatičke priručnike *Nauka o prostojoj rečenici* (Sarajevo, 1908), koja je bila komplementarna s *Gramatikom bosanskoga jezika* Frane Vuletića iz 1890. godine, te *Repetitorij hrvatske slovnice* (Zagreb, 1933).

Prilog pod naslovom *Filolog Marijan Stojković* posvećen je također da-

nas malo poznatome hrvatskom filologu i jezikoslovcu Marijanu Stojkoviću, koji je djelovao kao srednjoškolski profesor u Zadru, Ljubljani i Zagrebu, u vrijeme NDH bio član Državnoga ureda za jezik, a poslije rata bio jedan od najagilnijih suradnika na *Rječniku JAZU*. Studij slavistike i klasične filologije završio je u Grazu te kod Matije Murka obranio zapaženu disertaciju o životu i djelovanju Bartola Kašića. Poznat je, između ostaloga, i kao autor članka *Oko hrvatskoga jezika* (1940), usmjerenoga protiv onih koji su osporavali naziv hrvatski jezik, te kao jedan od aktivnijih suradnika časopisa *Hrvatski jezik* što ga je uređivao Stjepan Ivšić.

U prilogu *O čem su polemizirali Josip Gopić i Stjepan Ivšić?* riječ je o polemičkim napisima između dvojice spomenutih jezikoslovaca koji su se najviše ticali tzv. novog akuta, ali usput i nekih drugih pitanja, kao što su npr. načini označivanja akuta, narav i status tzv. razvučenog naglaska u govoru Cerne, vrijednost i relevantnost podataka iz mjesnoga govora za skupinu govora ili za dijalekt itd. Gopić je, između ostaloga, tvrdio da su se, i s obzirom na akut, čakavština i štokavština zajedno razvijale, a ne odjelito kako je tvrdio Đuro Daničić, koji je iz te odjelitosti zaključivao da je čakavština svojstvena hrvatskom, a štokavština srpskom jeziku.

I sljedeći prilog tiče se Stjepana Ivšića. Pod naslovom *Što je Stjepan*

Ivšić zabilježio u Vođincima godine 1906.? Samardžija, koji je rođen u Vođincima, piše o nekim osobitostima u govoru toga istočnoslavonskoga sela, koji (govor) pripada ekavskoj skupini govora koji se prostiru južno i zapadno od Vinkovaca.

U prilogu *O ranom prinosu Stjepana Pavičića rekonstrukciji hrvatskoga predmigracijskog jezičnog mozaika u istočnoj Slavoniji* Samardžija se koncentrira na ranu studiju Stjepana Pavičića *O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću*, objavljenu 1920. godine u Radu JAZU. Taj rad kasnije je prerastao u najvažniju knjigu što ju je objavio Stjepan Pavičić pod naslovom *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji* (Zagreb, 1953). Ta je knjiga ujedno i najvažniji prilog proučavanju predmigracijskoga jezičnog stanja u Slavoniji uopće.

U prilogu *O jednom zaboravljenom prijedlogu „kod reforme hrvatskoga pravopisa“* Samardžija podsjeća na zanimljiv prijedlog reforme hrvatskoga pravopisa što ga je 1939. iznio dr. fra Stanko Petrov. On je naime na osnovi svoje dugogodišnje profesorske prakse ustvrdio da u cijeloj Hrvatskoj ima jedva pedeset ljudi koji bi bili posve sigurni u to kako pisati pojedine reflekse jata, *s ije* ili *s je*, pa je predložio da se refleksi jata, bili kratki ili dugi, uvijek pišu *s je*. Nešto je slično, podsjeća Samardžija, u naše vrijeme predlagao i fonetičar Ivo

Škarić u priložima koji su kasnije skupljeni u njegovu knjigu *Hrvatski govornici* (Zagreb, 2006).

Prilog *Antun (Ante) Šimčik (1893.–1970.)* inačica je pogovora što ga je Samardžija objavio u knjizi *Antuna Šimčika objavljenoj pod naslovom Jezične bilješke* (Zagreb, 2015). Šimčik je inače rođen u Češkoj, ali su mu se roditelji preselili u Bjelovar. Samardžija u ovom prilogu analizira njegove napise, uglavnom jezičnosavjetničke naravi, koji su bili objavljeni u katoličkom dnevniku *Hrvatska straža* pod naslovom *Jezične bilješke*.

Prilog *Kroatistički prinosi Krunoslava Krstića* posvećen je člancima enciklopedista, filozofa i jezikoslovca Krune Krstića koji se odnose na hrvatski jezik, i to člancima *Hrvatski književni jezik*, *Pitanje srbizama*, *Čistoća i preporod jezika*, *Smisaoni prostor riječi*, *Hrvatske zamjene za riječ „kultura”*, *Zamjenjivanje tuđica*. Najviše je pozornosti međutim s pravom posvećeno Krstićevoj raspravi *Povijesni put hrvatskoga književnog jezika*, u kojoj on iznosi mišljenje kako je štokavska književnost 18. stoljeća, posebice djela fra Filipa Grabovca i fra Andrije Kačića Miošića, kao svojevrsni „zakonik nepatvorene pučke riječi” bio stopljen s jezičnim zakonikom Dubrovnika te je tako bio stvoren *normativni tlak* (Krstićev termin na koji Samardžija skreće posebnu pozornost, a to čine i drugi proučavate-

lji povijesti hrvatskoga književnog jezika) „po kojem će početkom XIX. stoljeća književni jezik dobiti svoje konačno obličje”.

Sljedeća tri priloga posvećena su Adolfu Bratoljubu Klaiću. U prvome od njih, pod naslovom *Jezikoslovac i leksikograf Adolf Bratoljub Klaić (1909. – 1983.)* ocrtan je cjelovit Klaićev portret, a u drugome (*Adolf Bratoljub Klaić i istočnooslavenski govori*) riječ je o Klaićevim radovima s područja dijalektologije, posebno o njegovoj disertaciji *Bizovačko narječje – dijalekto-loška studija*, koja je obranjena 1941. godine. I napokon u trećem prilogu (*Pokušaj periodizacije djelatnosti Adolfa Bratoljuba Klaića*) Samardžija Klaićevu djelatnost dijeli u šest razdoblja te posebno upozorava na one aspekte te djelatnosti po kojima je Klaić najpoznatiji, a to je rad na brojnim izdanjima *Rječnika stranih riječi*, te na one aspekte po kojima je najmanje poznat, a to su književni radovi, koje je objavljivao od gimnazijskih dana do zrelih godina.

Prilog pod naslovom *Jezični savjetodavac Stjepko Težak* posvećen je najplodnijem hrvatskom savjetodavcu u novije vrijeme Stjepku Težaku, njegovoj jezičnoj rubrici pod naslovom *Riječ* koju je godinama vodio u *Školskim novinama*, te njegovim četirima knjigama, sastavljenima uglavnom od jezičnih savjeta iz spomenute rubrike, pod naslovima *Hrvatski naš svagda(š)nji* (1991),

Hrvatski naš osebujni (1995), *Hrvatski naš nezaboravljeni* (1999) i *Hrvatski naš (ne)podobni* (2004).

Opširan prilog *Hrvatski jezik u europskim integracijama* proširena je i knjizi prilagođena verzija Samarđžijina predavanja održanoga u Beču u ožujku 2012. godine u organizaciji Veleposlanstva Republike Hrvatske i Hrvatskog svjetskog kongresa. Taj se prilog u ovoj knjizi objavljuje prvi put.

U posljednjem prilogu pod naslovom *Kroatistika na stranim sveučilištima i visokim učilištima* riječ je o proučavanju hrvatskoga jezika i književnosti u prošlosti i u sadašnjosti na stranim sveučilištima, s posebnim obzirom na suvremeno stanje koje karakterizira četrdesetak lektorata hrvatskoga jezika i književnosti, uključujući i nekoliko samostalnih studija kroatistike u Poljskoj (Poznań, Sosnowiec), Češkoj (Prag) i Makedoniji (Skoplje).

U ovoj ukratko prikazanoj važnoj i vrijednoj postumnoj knjizi Marka Samarđžije susrećemo dosta elemenata koji su i inače svojstveni njegovu bavljenju kroatističkim temama, ali i elemenata koji su u njegovu dosadašnjem bavljenju manje dolazili do izražaja. Među prvima je izrazita Samarđžijina sklonost jezičnoj povijesti, veliki mar u otkrivanju i/ili provjeravanju relevantnih podataka i u ocrtavanju složenih mozaika koji

čine zbivanja, osobe ili publikacije vezane za pojedina razdoblja u novijoj povijesti hrvatskoga jezika. Među drugima treba izdvojiti bavljenje dijalektološkom problematikom (vezanom u prvom redu za znanstvene skupove koji se redovito održavaju u Vinkovcima pod nazivom *Šokačka rič*, a u kojima je i Samarđžija redovito sudjelovao). Ta problematika naima nije inače bila dijelom temeljnih Samarđžijinih preokupacija (temeljne su njegove preokupacije novija povijest hrvatskoga standardnog jezika i leksikologija), ali Samarđžija i za nju u ovoj knjizi pokazuje i puno interesa i puno afiniteta, pogotovo kad je riječ o problematici vezanoj za njegovu rodnu (istočnu) Slavoniju. Drugoj bi skupini pripadali i prilozi u kojima se Samarđžija s puno istraživačkoga i otkrivačkoga nerva bavi djelatnošću onih hrvatskih filologa koji su danas malo poznati ili su posve pali u zaborav, posebno onih što su se tijekom 20. stoljeća suprotstavljali (pre)dominantnom standardno-jezičnom konceptu hrvatskih vukova.

Zbog svega rečenoga uvjeren sam da će i ova postumna knjiga moga dugogodišnjeg katedarskog kolege i prijatelja Marka Samarđžije naići na dobar prijem i u stručnoj i u široj javnosti na kakav su uostalom nailazile i dosad objavljivane brojne njegove knjige.